

«Зірвані з кореня: кордони, що перекреслили людські долі» 28 квітня – 72 роки тому (1947) польська влада почала операцію «Вісла»

В квітні 1947 року була проведена операція «Вісла», результатом якої стала депортація польською владою понад 140 тисяч українців з рідних земель ...

Упродовж квітня-серпня 1947 року з Надсяння, Підляшшя, Холмщини, Лемківщини в Західну Польщу депортовано від 137 до 150 тисяч українців, а за деякими даними – до 180 тисяч. Сучасні інтелектуали називають операцію «Вісла» етнічною чисткою, або ж геноцидом «польських українців» з боку Москви, і порівнюють з депортаціями татар та інших народів, які жили в Криму. А дехто проводить паралелі з етнічними чистками Сталіна і діями нинішньої влади Росії в анексованому Криму та на окупованих територіях Донбасу.

Операція тягнулася кілька місяців і, практично, закінчилася в жовтні 1947 р. Проводилася вона з великими знущаннями над українцями і з особливою брутальністю. Було депортовано на захід і північ Польщі близько 150 тисяч осіб, одночасно арештовано і ув'язнено у післягітлерівському таборі Явожно, а також просто вбито кілька тисяч українців (у Явожно опинилися 3873 в'язні). Українців виселяли з Ряшівського, Люблінського і Краківського воєводств і розпорошено розселявали на понімецьких землях – в Ольштинському, Кошалінському, Щецінському, Вроцлавському, Зельногурському і Гданському воєводствах. За повернення в рідні місця арештовували.

Ця етнічна чистка проводилася під приводом боротьби з Українською Повстанською Армією, кількісний склад якої налічував тоді на даному терені близько 1400 бійців. Депортація мала знешкодити, нібито, допомогу, яку українське населення давало повстанцям.

Передісторія: у 1944 між урядами Української РСР і Польщі було підписано «Угоду про взаємний обмін населенням у прикордонних районах». Це перше виселення українців зі споконвічних українських земель, що на той час належали Польщі, котре передувало "Операції «Вісла» та яке мало (за умовами Угоди) бути винятково добровільним, проводилося найчастіше примусово та із застосуванням військової сили. Польські адміністративні органи для збільшення масштабів переселення вдавалися до:

позбавлення прав українців на землю,

ліквідації рідного шкільництва,
ліквідації культурно-освітніх установ,
ліквідації греко-католицької церкви тощо.

Переселення і масові репресивні акції польського уряду щодо українського цивільного населення викликали закономірну рішучу протидію національно-патріотичних сил — Української Повстанської Армії та націоналістичного підпілля Організації Українських Націоналістів на території Закерзоння, що становило серйозну загрозу для існування тоталітарного режиму в цілій Польщі. Польська комуністична влада, продовжуючи свою антиукраїнську політику, вирішила повністю виселити українське населення з його етнічних земель і розпорозити українську національну меншину в Польщі.

Операція «Вісла» розпочалася о 4 годині ранку 28 квітня 1947 року. У ній були задіяні сім дивізій Війська Польського, дивізія Корпуси внутрішньої безпеки, три окремих полку (піхотний, автомобільний і саперний). До неї підключені були також сотні співробітників міліції, служби безпеки та добровільного резерву міліції. Загальна кількість «силовиків» склало 20 тисяч осіб.

У цей день дивізії Війська Польського заблокували українські села. Частини прикордонних військ Народного комісаріату внутрішніх справ (НКВС) СРСР перекрили кордон на сході і на півдні країни. Чехословацький кордон також було закрито. Війська оточили населені пункти. У небі кружляли літаки і скидали листівки. Тим, кого виселяли, давали на збори, як правило, від 2 до 5 годин на укладку найбільш необхідних речей і продовольства. Польська влада поділила українське населення на три категорії: А, В, С. Люди переміщалися під військовим ескортом спочатку на так звані збірні пункти.

Першу категорію, як правило, заарештовували на місці. Причина арешту – зв'язок з УПА. Впродовж двох тижнів польські слідчі буквально вибивали з людей визнання і свідчення. Зізналися очікував вирок військового трибуналу, який був створений спеціально на час проведення операції «Вісла». За його рішенням було страчено 173 людини.

Тих, кого не вдалося зламати, відправляли на залізничні станції. Тут формувалися транспорти, що висилаються в транзитні пункти в Любліні та Освенцимі. Важко в це повірити, але це страшне місце стало тимчасовим притулком для українських переселенців. Саме на залізничній станції Освенцим людей з південно-східної Польщі ділили на різні групи. Звідси відправлялися десятки ешелонів з вигнаними силою зі своїх земель українцями. Навіть за неповними даними, в період з 19 травня по 23 червня 1947 р. через Освенцим пройшло 269 транспортів з депортованими. Тисячі наших співвітчизників, підозрюваних у зв'язках з УПА, потрапили до концентраційного табору в Явожні. В основному це була українська інтелігенція. В результаті мук, недоїдання і хвороб в таборі загинуло понад 160 осіб.

Значно важче піддавалися переселенню українці, які жили в містах. У Кракові влада влаштувала засідку в греко-католицькій церкві Святого Норберта. Коли по неділях вранці парафіяни входили туди, їх вже чекали співробітники служби безпеки. За даними генерального штабу Війська Польського, в період операції «Вісла» було виселено 140 575 українців і членів змішаних сімей з 22 повітів і воєводств. А розселили їх на території 71 повіту дев'яти північно-західних воєводств. Вигнанців в рамках операції «Вісла» видавали кольорові посвідчення, щоб їх можна було відрізнити від поселенців-поляків. На українців поширювалися різного роду обмеження, їм заборонялося залишати місце проживання без дозволу служби безпеки. Такими методами польські власті намагалися асимілювати переселенців в новому польському середовищі. Заборонялося навіть вживання слова «українець». Інтелігенцію намагалися всіляко ізолювати від основної маси людей і розселяли окремо і далеко від громад.

Масові депортації тривали з квітня по липень 1947 року. Пізніше вже тільки «дочищали» територію. Останнім трагічним акордом операції «Вісла» стало виселення в січні 1950 р. лемківських родин з чотирьох сіл поблизу Щавниці. В результаті переселенням дісталися найбільш розорені господарства, а деяким і зовсім не вистачило землі.

Незважаючи на категоричну заборону влади, частина українців намагалася повернутися додому. З-під Олиптина і Легниці поверталися на рідну землю на возах і навіть пішки. Закінчувалося це повторної депортацією.

Слід зазначити, що однією з цілей операції «Вісла» була ліквідація українського збройного підпілля, і насамперед Української повстанської армії (УПА). УПА, в свою чергу, перешкоджала масового виселення українців зі Східної Польщі. У польських властей не було сумніву в тому, що певна частина українського населення підтримувала збройне підпілля. Безсумнівно також, що якась частина людей просто змушена була це робити.

Жорстокості і звірств обох ворогуючих сторін виправдання немає, а гасла і благородні цілі не можуть виправдати того, що відбувалося в той час.

Підготувала Руслана Ониськів
провідний бібліограф